

Aleš Praprotnik
DENAR – Nedolžna prevara?

ALEŠ PRAPROTNIK

DENAR

Nedolžna prevara?

*Kdo v resnici ustvarja denar,
kako deluje monetarni sistem
in predlogi za temeljito reformo*

Začmisli

Ljubljana, 2012

Aleš Praprotnik
DENAR – Nedolžna prevara?

Kdo v resnici ustvarja denar, kako deluje monetarni sistem in predlogi za temeljito reformo

© ALEŠ PRAPROTNIK, 2012

Vse pravice pridržane

PREGLED

Marjana Kos (MSc)

LEKTORIRANJE

dr. Dušan Rutar

OBLIKOVANJE OVITKA

Jernej Žmitek (jernej.zmitek@gmail.com)

PRELOM

Žiga Valetič

ZALOŽNIK

Za-misli, d.o.o.

UREDNIK ZBIRKE

Dušan Rutar

TISK

NTD, d.o.o.

NAKLADA

350 izvodov

Ljubljana, 2012

ZA-MISLI d.o.o.

Spodnje Škofije 156

SI-6281 Škofije

GSM: 051/441 183

www.za-misli.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

ZAHVALE	9
----------------------	---

UVOD	11
-------------------	----

I. DEL

DENAR SKOZI ZGODOVINO: OD ZAČETKOV MONETARNEGA SISTEMA DO KONCA BRETTON WOODSA	15
---	----

1. Izvor denarja	16
- <i>Začetki monetarnega sistema</i>	17
- <i>Starodavni orientalski sistem</i>	19
- <i>Monetizacija zlata</i>	21
2. Grške mestne države in prvi kovanci	22
3. Nomizem v Rimu	26
4. Ponovna vzpostavitev denarja na Zahodu	32
5. Kralji, posojilodajalci in krščanstvo v drugi polovici srednjega veka	36
- <i>Krščanstvo in cerkev</i>	36
- <i>Kralji in plemstvo</i>	37
- <i>Posojilodajalci</i>	40
6. Hanzeatska zveza	42
7. 1500 – Prenos moči iz Mediterana na sever	45
- <i>Vzpon kapitalizma v Amsterdamu</i>	47
8. Anglija v srednjem veku	49
9. William III in nastanek Bank of England	55
10. Vpeljava denarja v afriških kolonijah	62
11. Denar v ameriških kolonijah	64

12. Neodvisne ZDA	67
- <i>Ameriške državne banke</i>	69
13. Državljska vojna, 'greenbacks' in reforma bančništva	73
14. Populistično gibanje, zelenci in zlati standard	77
- <i>Zlati standard</i>	77
- <i>Zelenci nasproti 'trdni' valuti</i>	79
15. Zakon o Federal Reserve	82
16. Velika depresija, Roosevelt in New Deal	88
- <i>Razlogi za veliko depresijo</i>	88
- <i>Reformni ukrepi</i>	94
17. Druga svetovna vojna in Bretton Woods	100
18. Vojna v Vietnamu in razpad Bretton Woodsa	104

II. DEL

MONETARNI SISTEM DANES	109
19. Britanska centralna banka (BoE)	110
- <i>Organizacija banke in cilji monetarne politike</i>	110
- <i>Orodja monetarne politike, odgovornost in komunikacija</i>	112
- <i>Ustvarjanje denarja</i>	113
- <i>Uporaba centralnobančnih rezerv za medbančna plačila</i>	122
- <i>Gotovina: vir dolga prostega denarja?</i>	125
- <i>Upravljanje z denarjem: repo pogodbe, operacije odprtega trga</i> <i>in direktni dotok rezerv</i>	126
- <i>Nadzor nad količino izdanih kreditov</i>	129
- <i>Vladne finance in devizna menjava</i>	140
- <i>Devizne rezerve vlade in BoE</i>	145
20. Japonska centralna banka (BoJ)	148
- <i>Struktura japonskega sistema</i>	148
- <i>Cilji monetarne politike</i>	149
- <i>Neodvisnost centralne banke</i>	150
- <i>Transparentnost, odgovornost in komunikacija</i>	150
- <i>Orodja monetarne politike</i>	150
21. Sistem Federal Reserve (Fed)	157
- <i>Struktura ameriškega sistema</i>	157
- <i>Cilji monetarne politike</i>	158

- Neodvisnost centralne banke	158
- Transparentnost, odgovornost in komunikacija	160
- Orodja monetarne politike	160
22. Kako je v Sloveniji?	164
- Od Narodne banke Slovenije do razglasitve samostojnosti	164
- Leta samostojne države do vključitve v evrosistem	167
23. Evropska centralna banka (ECB)	175
- Kratka zgodovina nastanka ECB	176
- Organizacija ECB	176
- Cilji monetarne politike	180
- Neodvisnost centralne banke	180
- Transparentnost, odgovornost in komunikacija	181
- Orodja monetarne politike	181
- Plačilni in poravnalni sistem	186
24. Primerjava med BoJ, Fed in ECB	187
25. Mednarodne finančne institucije	191
- Banka za mednarodne poravnave	191
- Mednarodni denarni sklad	195
- Svetovna banka	199
26. Trenja in konflikti znotraj ekonomske znanosti	204
- Teorija splošnega ravnovesja	206
- Neuspeh neoklasičnega ekonomskega modela	207
- Boji znotraj ekonomske misli	208
27. Finančne špekulacije, deregulacije in manipuliranje trga	220
- Petrodolarji in finančne špekulacije	221
- Deregulacije	235
- Skrivno prirejanje trga	240
28. Finančna kriza 2007–09	243
- Uvod v zadnjo krizo	243
- Kriza udari	252
- Odziv na krizo	261
- Kritika sprejetih ukrepov	268
29. Evropska dolžniška kriza.....	272
- Situacija v Sloveniji	281
30. Globalno ravnovesje: Kitajska – Združene Države Amerike	283
- Razvoj mednarodnega finančnega sistema po koncu Bretton Woodsa ..	283
31. Kritika sedanjega sistema	285

III. DEL

REFORME MONETARNEGA SISTEMA	309
32. Reforme v okviru obstoječega sistema	310
- <i>Koraki na poti k temeljniti reformi</i>	311
- Kompenzacija	311
- Sekuritizacija	312
- Bonitetne agencije	313
- Derivati	315
- Mednarodne regulacije	318
- Mednarodne finančne institucije	319
- <i>Dodatni reformni ukrepi</i>	323
- <i>Zasebni denar in vrnitev na zlati standard</i>	330
33. Problem dolga tretjega sveta, mednarodna valuta in mednarodni denarni standard	334
34. Spremembe finančnega sistema v temeljih	341
- <i>Islamsko bančništvo</i>	341
- <i>Javno bančništvo</i>	346
- <i>Valute in banke lokalnih skupnosti</i>	350
- <i>Sodobna monetarna teorija</i>	358
- <i>Monetarni sistem izdajanja denarja brez dolga</i>	365
35. Sklepi	391
DODATKI	415
1. Slovar bistvenih pojmov in izrazov	415
2. Razvoj ekonomske misli	431
3. Skrivne interesne organizacije	434
BIBLIOGRAFIJA	438
Po številki zaznamka	438
Po abecednem redu glede na vrsto publikacije/vira	457
O AVTORJU	479

UVOD

Denar je povsod okoli nas. Obkroženi smo z njim in vdira v vse pore našega življenja. Kljub temu se ponavadi ne sprašujemo o njegovi zgodovini in še manj o njegovi naravi. Zdi se nam nekako samoumeven. Zdi se nam, da vemo, kako nastaja in od kod prihaja. Pa vendar v resnici ni tako.

Finančna kriza 2007–09, katere posledice se bodo čutile še leta, nam je kot vsaka druga ponudila možnost, da o tej temi izvemo več. Pravzaprav precej več, kajti zgodba o nastanku denarja, njegovem razvoju, oblikovanju današnjega sistema, njegovem upravljanju in manipulaciji ni tako enostavna in v ozadju vključuje mnoge nepoznane igralce ter interese moči.

Čeprav odkriva specifična zgodovinska (in današnja) dejstva, namen te knjige ni širjenje kakršnihkoli teorij zarot. Knjigi so bliže ugotovitve ameriškega ekonomista Johna Kennetha Galbraitha (1908–2006), da je na področju monetarnega sistema moč najti obilico 'nedolžnih prevar', to je prikladnih intelektualnih neresnic in nerazumevanja njegovega delovanja. Te prevare so nedolžne zato, ker so legalne in nimajo določenega krivca, njihovi protagonisti (od akademskega sveta do bančništva in politike) pa vanje resnično verjamejo, brez občutkov krivde ali odgovornosti. Toda v resnici pravilno delovanje monetarnega sistema razume zelo malo ljudi.

Rdeča nit knjige je realno vprašanje moči izdajanja in usmerjanja denarja ter praktičnih implikacij in posledic tega. Glavno vprašanje knjige je sledeče:

Je od vseh možnih načinov ustvarjanja novega denarja in usmerjanja njegove kupne moči sistem, ki ga imamo danes, resnično najboljši?

Vprašanje je na mestu, kajti monetarni sistem je eden izmed najpomembnejših temeljev ekonomije. Pravzaprav ni pomembno, kateri politični sistem je vpeljan v državi in katera je prevladujoča ekonomska doktrina. V vsakem primeru država za svoj obstoj, delovanje in neodvisnost potrebuje zadostno količino denarja. Enako velja za ekonomijo: obstaja lahko vse, od poslovne ideje do surovin in izdelanega marketinga, toda, če ni zadosti kapitala, se gospodarstvo bolj ali manj ustavi.

Namen knjige je predstaviti zgodovinsko ozadje, ki je pripeljalo do oblikovanja današnjega sistema, natančno opisati njegovo delovanje, opo-

zoriti na njegove bistvene napake ter ponuditi predloge za temeljito reformo. Knjiga je zato razdeljena na tri dele.

Prvi del seže nazaj v zgodovino (predvsem monetarnih sistemov na Zahodu) in se vrti okoli vprašanja definicije in narave denarja ter stalnega izmenjavanja med zasebno in javno izdajo denarja. Drugi se ukvarja z opisovanjem delovanja trenutnega sistema, pri čemer se ne ukvarja z opisovanjem vsakodnevnega delovanja borz in denarnih trgov niti se ne ukvarja z ekonomskimi matematičnimi enačbami. Čeprav ponuja kritiko neoklasičnega ekonomskega modela, ne zagovarja nobene specifične ekonomske teorije. Prav tako ni kritika kapitalizma in ne zagovarja nobene določene politične ureditve. V skladu z osrednjo temo opisuje, kako denar nastaja in kako se razširja, na kar prav tako navezuje vprašanje regulacij. Poleg tega ponuja natančen opis poteka in razlogov za finančno krizo 2007–09 ter evropsko dolžniško krizo. Je še najbolj tehničen in zato morda malce suhoparen, pa vendar nujen pri ustvarjanju celotne slike. Najpomembnejši del drugega dela je vsekakor opis britanskega finančnega sistema, saj opisuje vzorec, ki se bolj ali manj na enak način pojavlja povsod po svetu. Manj zahtevni bralci lahko po tem poglavju preskočijo na poglavje o mednarodnih finančnih institucijah. Namen naknadnih poglavij o centralnih bankah je jasno pokazati, da večina centralnih bank deluje na bolj ali manj enak način. Zadnji del knjige pa se osredotoči na nujne reforme v okviru obstoječega sistema ter na različne predloge za reformo monetarnega sistema v samih temeljih skupaj s kritiko le-teh.

Vsi trije deli so med seboj povezani in prepleteni, pa vendar knjiga ponuja bralcu možnost, da se jih loti neodvisno, v skladu z osebnim zanimanjem. Kljub temu pa bralcem priporočam, da za celovito razumevanje monetarnega sistema začnejo z zgodovino in nato preidejo k današnjemu dogajanju. Tistim, ki je tematika nova, bo knjiga sprva morda malo težje branje. Bralcem bo zato verjetno v pomoč slovar bistvenih pojmov in izrazov v Dodatku 1. Čeprav se tekst spušča v precejšnje zgodovinske podrobnosti, pa je potrebno opozoriti, da je tudi ta opis posplošen. Monetarna zgodovina je seveda bolj podrobna, kot jo prikazuje knjiga.

Knjiga bo poskušala pokazati, da:

- je vprašanje denarja in njegovega nastajanja v splošnem slabo razumljeno;
- je denar pomembna aktivna komponenta gospodarstva;
- obstajajo boljše alternative obstoječemu monetarnemu sistemu.

Knjiga je sestavljena iz povzetkov in prevodov različnih knjig, publikacij, člankov in drugih virov. Viri teksta so navedeni s številko (npr. ^{15.3}) ob avtor-

jih oz. naslovih del ali ob koncu stavkov oz. odstavkov. Citati so povečini napisani v slovenskem jeziku, nekatere pa sem pustil v angleščini zaradi večjega in bolj natančnega poudarjanja vsebine. Določeni izrazi so označeni z zvezdico* oz. bodalom†, kar pomeni, da je izraz dodatno razložen na dnu tekoče oz. naslednje strani. K tekstu so bistveno prispevali naslednji viri:

- zgodovinski del temelji na poglobljenem opisu monetarne zgodovine Stephena Zarlenge: *The Lost science of money* in na delu L. Randall Wraya: *Understanding modern money*;
- opis britanskega centralnobančnega sistema je vzet iz študije Ryan-Collins et al.: *Where does money come from?*;
- gradivo za opis delovanja ostalih centralnobančnih sistemov so ponudile naslednje knjige in publikacije:
  - Emanuel Apel: *Central banking systems compared*;
  - ECB: *The Eurosystem, The US Federal Reserve and The Bank of Japan – Similarities and differences*;
  - ECB: *The Monetary policy of ECB*;
  - Atsushi Miyano: *A Guide to Bank of Japan's market operations*;
- opis situacije v Sloveniji temelji na publikaciji Svetovne banke: *Slovenia – From Yugoslavia to European Union* ter na *Zakonih o Banki Slovenije*;
- informacije o mednarodnih finančnih institucijah so prispevale njihove spletne strani in Axel Dreher: *The development and implementation of IMF and World bank conditionality*;
- vpogled v konflikte znotraj ekonomske znanosti ponujata Joseph Stiglitz: *Freefall* in Steve Keen: *Debunking economics*;
- opis razlogov za nedavni krizi, njun potek ter odzive nanju ponuja delo Nouriel Roubinija in Stephena Mihma: *Crisis economics*, spletni članki ter dokumenta:
  - *European Financial Stability Facility (EFSF)*;
  - *Treaty establishing European Stability Mechanism (ESM)*;
- reforme v okviru trenutnega sistema ponudita že omenjena Roubini in Mihm ter Joseph Stiglitz et al.: *The Stiglitz report*;
- del o lokalnih valutah se naslanja na knjigi Ellen H. Brown: *Web of debt* in Bernard Lietaer: *The Future of money*;
- razdelek o sodobni monetarni teoriji sloni na publikacijah Pavline R. Tcherneve: *Chartalism and tax-driven approach to money* in Warrena Moslerja: *Proposals for the Treasury, the Federal Reserve, the FDIC and the banking system*;
- poglavje o monetarnem sistemu izdajanja denarja brez dolga temelji na publikaciji Jamesa Robertsona in Josepha Huberja: *Creating new money*.

Tekst je skozi različne faze nastajal dve leti in pol. Prve različice so bile prosto na voljo na internetu; morda ste katero od njih tudi brali. Ta verzija v smislu celovitosti, preglednosti in količine informacij predstavlja precejšen odmik od prejšnjih. Kljub temu **bralce pozivam, naj sami neodvisno preverijo informacije, navedene v knjigi.**

Ne domišljam si, da knjiga odgovarja resnično na vsa vprašanja, ki jih poraja monetarni sistem, upam pa, da mi je uspelo sestaviti dovolj jasen in pregleden tekst, ki bo razjasnil mnoge dvome in nejasnosti, povezane z njegovim delovanjem. Upam, da bo postavil soliden temelj za razumevanje današnjega monetarnega sistema in za nadaljnje raziskovanje tega področja ter ponudil vpogled v možno prihodnost. Upam, da bo razširil pogled na sistem, katerega del smo vsi.

– Aleš Praprotnik, julij 2012

www.izvor-denarja.si
izvor.denarja@gmail.com

I. DEL:
DENAR SKOZI
ZGODOVINO:
OD ZAČETKOV
MONETARNEGA
SISTEMA DO KONCA
BRETTON WOODSA

1. IZVOR DENARJA

»Denar ne more obstajati brez moči in avtoritete.«^{1.)}

– John Henry

»Dolgoročno gledano, kdorkoli nadzira monetarni sistem, nadzira narod.«^{2.)}

– Stephen Zarlenga

Začetki monetarnega sistema so zaviti v negotovost. Na voljo je malo zgodovinskih podatkov. Preden se lotimo raziskovanja monetarne zgodovine, je potrebno omeniti, da obstajata dva različna raziskovalna pristopa.

Prvi, med ekonomisti splošno sprejeti pristop, sloni na trditvi, da se je denar spontano pojavil kot medij izmenjave v trgovini. Po tem scenariju so se dobrine v pred monetarni dobi izmenjavale v smislu blago za blago (blagovna menjava). Potreba po denarju naj bi se pojavila, ker blago po vrednosti ni bilo vedno med seboj enakovredno in ker trgovci niso vedno želeli zamenjati določenega blaga ob določenem času. Tako naj bi se nekatere dobrine zaradi svojih lastnosti – velika vrednost na enoto, prenosljivost, možnost delitve, konsistentnost vsebine – vedno bolj pogosto uporabljale kot medij v trgovanju in končno naj bi se tako razvile v denar. Podjetni posamezniki naj bi torej iskali načine, kako zmanjšati stroške trgovanja. Ta teorija razume denar kot nevtralen; je tančica, ki ovija trgovino. Kot preprost medij izmenjave omogoča, da trgovina lažje teče. Vrednost denarju daje vsebnost določene kovine; denar je blago (zato to teorijo imenujejo tudi **'metalizem'**). Denar naj bi se torej pojavil v zasebnem sektorju.

To teorijo je razvil John Law (več o njem na strani 60) v svoji knjigi *Money and trade considered*, kasneje pa sta jo prevzela Adam Smith (str. 58 in 59) in Carl Menger (ustanovitelj Avstrijske ekonomske šole – str. 215).

Drugi pristop je diametralno nasproten prvemu. T. i. **čartalizem** ('Chartalism', po lat. 'charta' = karta oz. žeton) zagovarja tezo, da je denar uvedla določena javna avtoriteta za uzakonjenje socialnih dolžniških oblicij, zato je denar v prvi vrsti obračunska enota ('unit of account')*. Denar naj bi torej izhajal iz javne avtoritete (kakorkoli je že ta definirana). Njegovo

---

*Denar opravlja več funkcij: je medij izmenjave ('medium of exchange'), obračunska enota ('unit of account'), hranilec vrednosti ('store of value') in merilo vrednosti ('measure of value').